
PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA

Aktivity v projekte *Rómski hrdinovia v divadle a každodennom živote – s tréningami pre rómsku mládež*

Školenia, Workshopy
Rómski hrdinovia, Tvorba
publikácie Rómski
hrdinovia

Prípadová štúdia II

Aktivity v projekte *Rómski hrdinovia v divadle a každodennom živote – s tréningami pre rómsku mládež:*

Školenia, Workshopy Rómski hrdinovia, Tvorba publikácie Rómski hrdinovia

Autori:

Diana Filepová

Štefan Vavrek

Ternipe – združenie pre rómsku mládež na Slovensku a v Maďarsku

2024

Zverejnil:

Ternipe – združenie pre rómsku mládež na Slovensku a v Maďarsku

Autori:

Diana Filepová
Štefan Vavrek

Úprava:

Boglárka Péter
Anett Horvát

Táto publikácia vznikla v rámci projektu *Rómski hrdinovia v divadle a každodennom živote – s tréningami pre rómsku mládež.*

Číslo projektu 2023-1-SK02-KA210-YOU-000154076

**Financovaný
Európskou úniou**

Financované Európskou úniou.

Postoje a názory vyjadrené v publikácii sú názormi autorov a nemusia nevyhnutne odrážať názory Európskej únie resp. európskej agentúry pre kultúru a vzdelávanie (EACEA). Ani Európska únia, ani EACEA nie sú zodpovední za daný obsah.

Partneri projektu:

Független Színház Magyarország – Nők a Jövőért Egyesület (Women for the Future Association)

Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége (Uniunea Cadrelor Didactice Maghiare din Romania / Hungarian Teachers' Association of Romania)

Ternipe - združenie pre rómsku mládež na Slovensku a v Maďarsku

**independent
theater**

Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége
Uniunea Cadrelor Didactice Maghiare din România
Hungarian Teacher's Association of Romania

Úvod

Tri organizácie – Ternipe – združenie pre rómsku mládež na Slovensku a v Maďarsku, Független Színház Magyarország – Nők a Jövőért Egyesület (Independent Theater Hungary - Women for the Future Association), Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége (Uniunea Cadrelor Didactice Maghiare din Romania / Hungarian Teachers' Association of Romania) – sa spojili, aby poskytli platformu pre každodenných rómskych hrdinov európskych rómskych drám. Cieľom projektu je zvýšiť povedomie o rómskych komunitách a podporiť aktívne občianstvo medzi mladými ľuďmi prostredníctvom workshopov a publikácií. Do aktivít projektu sa ako školitelia zapojili rómski aj nerómski mladí ľudia a vytvorili si vlastné publikácie.

Független Színház Magyarország sa s Ternipe podelilo o svoju metodiku *workshopov o rómskych hrdinoch*, ktorá sa vyvíjala mnoho rokov, zatiaľ čo Ternipe predstavilo metódu tvorby *publikácií o rómskych hrdinoch*, ktoré do tohto procesu zapájajú mladých ľudí. Obe metodiky boli implementované počas projektu. Združenie maďarských učiteľov v Rumunsku prevzalo úlohu šírenia výsledkov, aby sa zabezpečilo, že formovanie postojov mladých ľudí a ich aktivácia bude súčasťou formálneho vzdelávacieho rámca a medzi občianske organizácie v Transylvánii.

Táto prípadová štúdia predstavuje zúčastnené organizácie, ich poslanie a prácu realizovanú tímom Ternipe na Slovensku počas celého projektu, od školiaceho kurzu cez realizáciu workshopov až po tvorbu publikácie, pričom zdieľa aj dosiahnuté výsledky a výzvy, s ktorými sa stretli, ako aj užitočné nástroje a úvahy. Odporúčame všetkým záujemcom, aby zapájali mladých ľudí do spoločensky citlivých tém v školstve, kultúre či médiách.

Príjemné čítanie!

Diana Filepová

Zúčastnené organizácie

Ternipe – združenie pre rómsku mládež na Slovensku a v Maďarsku (Občianske združenie Ternipe)

Ternipe je mládežnícka organizácia zameraná na podporu a rozvoj rómskej mládeže na Slovensku a v Maďarsku. Slovo *Ternipe* znamená v rómskom jazyku „mládež“, čo odráža hlavný cieľ organizácie: posilniť, podporiť a poskytnúť vzdelávacie a kultúrne príležitosti pre rómsku mládežnícku komunitu. Poslaním občianskeho združenia Ternipe je uľahčovať sociálnu integráciu slovenských a maďarských Rómov do majoritnej spoločnosti, zlepšovať ich vzdelávacie a sociálne podmienky, chrániť a pestovať rómske kultúrne hodnoty. K jej činnosti patrí organizovanie táborov a vzdelávacích exkurzií pre deti, študentov stredných a vysokých škôl, vedenie školení, workshopov a kurzov, organizovanie konferencií, spolupráca s inými organizáciami a inštitúciami na miestnej i medzinárodnej úrovni a organizovanie kultúrnych podujatí pre Rómov. Aktivity organizácie prispievajú k tomu, aby mladí Rómovia mohli byť aktívnymi účastníkmi svojej vlastnej komunity a spoločnosti ako takej, pričom si zachovávajú svoje kultúrne korene.

Független Színház Magyarország – Nők a Jövőért Egyesület (Independent Theater Hungary)

Ide o prvý a jediný rómsky divadelný súbor v Maďarsku, ktorý na javisku konkrétne predvádza príbehy a problémy rómskej komunity. Cieľom divadla je iniciovať rozhovory o spoločenských témach, a tým zdôrazniť osobnú zodpovednosť. Poslaním organizácie je umožniť znevýhodneným rómskym a nerómskym mladým ľuďom stať sa úspešnými umelcami, trénermi a profesionálmi v rôznych oblastiach, no predovšetkým aktívnymi občanmi. Cieľom je, aby sa rôzne skupiny navzájom pochopili, akceptovali a spoločne vytvárali hodnoty. Ich umelecké a vzdelávacie programy majú za cieľ priblížiť čo najväčšiemu počtu ľudí rozmanitosť rómskeho divadla, rôzne žánre a témy. Organizácia zohráva priekopnícku úlohu pri zabezpečovaní toho, aby boli hlasy rómskych komunít vypočuté prostredníctvom umenia a kultúry. Ich vystúpenia poskytujú základnú platformu na predstavenie rómskej identity a histórie pri budovaní mostov medzi rómskymi a nerómskymi komunitami.

Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége (Uniunea Cadrelor Didactice Maghiare din Romania / Hungarian Teachers' Association of Romania)

RMPSZ je advokačná a profesijná reprezentačná organizácia pre maďarské školstvo v Rumunsku. Organizácia sa aktívne zapája do procesu demokratizácie rumunského vzdelávacieho systému a zastupuje záujmy tých, ktorí sú zapojení do vzdelávania v maďarskom jazyku, a to aj prostredníctvom organizovania školení a odborných programov. Medzi jeho hlavné ciele patrí podpora vzdelávania v maďarskom jazyku, profesionálny rozvoj učiteľov, advokácia, udržiavanie komunikácie a spolupráce. RMPSZ zohráva zásadnú úlohu pri zabezpečovaní budúcnosti vzdelávania v maďarskom jazyku v Rumunsku a poskytovaní náležitej odbornej podpory učiteľom. Činnosť organizácie prispieva k zachovaniu kultúrnej a jazykovej identity maďarskej komunity, ako aj k udržaniu kvalitného vzdelávania v maďarskom jazyku. RMPSZ je preto nielen odbornou obcou pre učiteľov, ale aj významnou kultúrno-vzdelávacou inštitúciou, ktorá zohráva kľúčovú úlohu v živote maďarskej komunity v Rumunsku.

Profesijné ciele a činnosti

Ako už bolo spomenuté v úvode, medzi partnermi v Maďarsku a na Slovensku prebiehal transfer znalostí: každá organizácia iniciovala tú druhú do jednej zo svojich metodík. Naším cieľom bolo zapojiť osem mladých ľudí zo Slovenska do výučby metodiky *workshopov Rómski hrdinovia* a umožniť im tak získať potrebné znalosti na sebavedomé vedenie workshopov zameraných na rómskych hrdinov pre mladých ľudí. Plánovanými workshopmi sme sa zamerali na oslovenie aspoň 80 účastníkov na štyroch miestach, čím sme mladým školiteľom poskytli príležitosť získať praktické skúsenosti.

Okrem toho sme sa zamerali na vytvorenie a vydanie online celoštátnej *publikácie o rómskych hrdinoch*, dostupnej na celoštátnej úrovni. Publikácia predstavuje predovšetkým súčasné rómske vzory, aby podporila otvorenosť národnostnej väčšiny voči rómskym komunitám a ponúkla inšpiratívne príklady pre rómskych aj nerómskych mladých ľudí. Metodický popis *publikácie Rómski hrdinovia* ako metódy zapájania mladých ľudí sa nachádza medzi publikáciami projektu pod názvom *Publikácia Rómovia – Metodika* v druhej metodickej publikácii projektu.

Zapojení mladí ľudia z Maďarska a Slovenska tak získali poznatky o európskych rómskych drámach a umožnili im nahliadnuť do životných podmienok a historického pozadia európskych rómskych komunít. Okrem toho mali možnosť rozvíjať rôzne školiteľské zručnosti a zlepšiť svoje schopnosti viesť rozhovory, písať a upravovať texty v procese tvorby publikácie.

Diseminačné podujatie projektu zorganizuje RMPSZ v Rumunsku v novembri 2024. Dúfame, že 80-tim účastníkom predstavíme metodiky workshopov, publikácií a zároveň informujeme o realizovaných workshopoch a predstavíme publikáciu. Na mieste sa bude konať aj workshop, ktorý účastníkom umožní zažiť to, o čom sa diskutovalo.

Zapojenie mladých ľudí, tréningy (školenia) a rozvoj publikácií

Pred výberom peer trénerov v novembri 2023 dvaja experti a tréneri z Ternipe a Independent Theater Hungary – Štefan Vavrek a Diana Filepová; Lucia Lakatosová a Márton Illés – sa počas trojdňového úvodného stretnutia podelili o svoje metodológie a základné informácie o workshopoch a vývoji publikácie. Toto odborné stretnutie bolo životne dôležité pre spoluprácu, organizovanie budúcich podujatí pre projekt, prípravu a navrhnutie školiaceho kurzu, aby sa zabezpečilo, že účastníci budú primerane pripravení na workshopy a vedenie rozhovoru pre publikácie.

Na stránku Madrom TV, spojenej s Ternipe, sme zverejnili výzvu pre uchádzačov v maďarskom aj slovenskom jazyku .

Rozhodujúce bolo, že uchádzači boli otvorení nadobudnutiu rôznych zručností. Boli schopní pracovať v tíme aj samostatne. Taktiež boli ochotní diskutovať o spoločenských témach a problémoch, ktorým čelí rómska komunita a dokázali si vtesnať 60-hodinový tréning do svojho rozvrhu.

Deväť jednotlivcov sa prihlásilo zo siete zriadenej Ternipe, ktorá združuje rómskych študentov stredných a vysokých škôl. Všetci deviati nám už boli známi, keďže sa predtým zúčastnili viacerých našich mládežníckych projektov. Všetci práve študovali alebo sa etablovali vo svojej kariére (piati študovali pedagogiku – bol medzi nimi niekto, kto už začal učiť, dvaja študovali cestovný ruch, jeden v čase podania prihlášky študoval ekonómiu a jeden bol v poslednom ročníku stredoškolského štúdia). Medzi zapojenými bolo sedem žien a dvaja muži; všetci boli vo veku od 18 do 30 rokov, rómskeho pôvodu a boli aktívni príslušníci menšinovej komunity, pričom piati z nich mali skúsenosti aj s formálnym alebo neformálnym vzdelávaním. Keďže sa

už zúčastnili na rôznych projektoch týkajúcich sa rómskej identity, mali základné vedomosti a informácie o rómskej komunite a kultúre, ako aj o sociálnych problémoch, ktoré s nimi súvisia, či o iných témach.

Na základe ich veku, skúseností, osobnostných črt, individuálnych diskusií a komunikačných schopností sme ich považovali za vhodných na to, aby sa v blízkej budúcnosti stali rovesníckymi trénermi. Pri osobnom stretnutí sme im predstavili konkrétne ciele, štruktúru a pripravované podujatia projektu, kde by mali možnosť získať rôzne kompetencie. Navyše, aj keď sa mnohí z nich už predtým stretli, to bola pre účastníkov príležitosť sa navzájom spoznať a budovanie tímu sa mohlo začať. Naučili sa rôzne hry na rozohratie, ktoré si neskôr mohli precvičiť a osvojiť. Každý z nich si vybral rómsku drámu, o ktorej následne viedli diskusie počas medzinárodného školenia.

Odstup z projektu

Každému z deviatich uchádzačov sme sa snažili poskytnúť najvhodnejšie časy, metódy a priateľské prostredie, aby sme zabezpečili jeho účasť na všetkých procesoch vzdelávacieho kurzu. Napriek tomu sa vždy dá očakávať určitý výpadok zo strany vybraných účastníkov. Bohužiaľ, toto sa stalo aj u nás; tesne pred prvým medzinárodným školením dvaja uchádzači odstúpili z projektu z osobných dôvodov a časovej tiesne. Začlenenie nového účastníka do pracovného toku je veľmi náročné, keďže lokálne školenia už prebehli a v príprave je potrebné splniť množstvo úloh. Napriek tomu sme sa snažili, ale nenašli sme nového záujemcu.

Prvé medzinárodné stretnutie (tréning)

Prvé trojdňové medzinárodné stretnutie sa uskutočnilo v Budapešti od 27. do 29. januára. Účelom tohto stretnutia bolo vzájomné zoznámenie maďarského a slovenského tímu, priblíženie zložitosti tréningového kurzu a vývoja publikácie na základe vopred pripraveného plánu. Pred stretnutím dostali účastníci za úlohu pripraviť si zahrievaciu hru podľa vlastného výberu, ktorú by viedli počas troch dní, čím si na vlastnej koži vyskúšali rolu trénera. Okrem toho sa museli oboznámiť s dvomi z ôsmich vopred vybraných drám a jednu tematizovať prostredníctvom moderovanej diskusie v rámci skupiny. Ich poslednou úlohou bolo zhodnotiť publikáciu o každodenných rómskych hrdinoch, ktorú Ternipe vypracovala v predchádzajúcich

rokoch. Hodnotili rozhovory a materiály predstavujúce rómskych jednotlivcov nájdených online, v knihách alebo novinách, pričom venovali pozornosť aspektom, ktoré by začlenili, rozvinuli alebo zanedbali v našej vlastnej publikácii.

Prvý deň sme začali vzájomným predstavovaním a po vytvorení plánu sme na zlepšenie nálady použili zahrievacie hry. Popoludní kolegovia z Ternipe (Diana Filepová a Štefan Vavrek) predstavili skupine existujúcu publikáciu *Rómski hrdinovia*, ktorá bola pripravená v rámci projektu *Naše práva a budúcnosť 2* a načrtli aj metodiku tvorby publikácií. Následne mali účastníci možnosť vzájomne viesť rozhovory, čo im pomohlo pri zostavovaní účinných otázok na vedenie ďalších rozhovorov. Zdieľali tieto otázky spolu so zadanými úlohami vrátane materiálov, ktoré čítali, zdrojov a dobrých príkladov. To im umožnilo predstaviť si predbežný formát publikácie. Aj keď vzniklo mnoho nápadov, vrátane niektorých, ktoré nebolo možné spoločne realizovať, poskytli cenné referenčné body do budúcnosti. Podarilo sa nám nazhromaždiť množstvo otázok, ktoré po správnej formulácii, pomohli získať od respondentov presvedčivé príbehy a vytvorili vynikajúce texty.

Druhý deň bol zameraný na zahrievacie hry pod vedením účastníkov. Následne dostali spätnú väzbu od škooliteľov a ich kolegov. Zakaždým sa to ukazuje ako mimoriadne užitočné, pretože neskoršie riešenie spomínaných nedostatkov im umožní pristupovať k úlohám s väčšou profesionalitou a zároveň dbať na to, aby sa vyvarovali predtým zdôrazňovaných chýb. Potom kolegovia z Nezávislého divadla (Lucia Lakatosová a Márton Illés) diskutovali o komunikácii a aspektoch moderovania s trénerom, čím položili dobrý základ pre nasledujúce stretnutie, kde účastníci uľahčili vedenie diskusie založenej na dráme, ktorú si vopred pripravili.

Tretí deň účastníci pracovali na moduloch workshopu. Peer škoolitelia mohli získať prehľad o tom, ako funguje *workshop Rómskych hrdinov*. Boli prítomní nielen ako účastníci, outsideri, ale dostali aj odpovede na otázky, ktoré vyplynuli z rôznymi základných procesov. Boli zdieľané rôzne užitočné tipy a dôležité postrehy. Keďže dvaja tréneri z divadla majú bohaté skúsenosti a pri svojej práci sa stretli s mnohými pozitívnymi, ale aj negatívnymi situáciami.

Druhé medzinárodné stretnutie (tréning)

Najbližšie medzinárodné školenie sa uskutočnilo v dňoch 15. až 17. marca v Rimavskej Sobote na Slovensku. Po úvodnom kole a prípravných hrách si maďarské a slovenské tímy navzájom predložili otázky, ktoré si pripravili na rozhovory v čase medzi dvoma medzinárodnými podujatiami. Potom sa účastníci spojili a viedli medzi sebou rozhovory v rámci prípravy na

rozhovory s budúcimi respondentmi v reálnom živote. Táto úloha sa tiež ukázala ako vhodná na účely budovania tímu, pretože účastníci sa počas rozhovorov o sebe dozvedeli viac. Potom sa podelili o niekoľko príbehov, dôležitých myšlienok a „ideí“ z rozhovorov, ktoré viedli a ponúkli spätnú väzbu na tie, ktoré považovali za pútavé alebo zaujímavé, pričom z nich čerpali ďalšiu inšpiráciu.

Peer školitelia načrtli svoje konkrétne plány na rozhovory s jednotlivcami, ktorých by chceli po ukončení školenia uviesť v publikácii. Ich úlohou bolo prísť na druhý medzinárodný tréning s dvomi konkrétnymi menami, bez ohľadu na to, či jednotlivci nakoniec s rozhovormi súhlasia alebo ich dokážu absolvovať. Oba tímy tiež diskutovali o nápadoch na formát a obsah publikácie, pričom vychádzali z nápadov z predchádzajúceho školenia a zároveň predstavili mnohé nové nápady. Zúženie týchto pojmov bolo kľúčové pre vytvorenie jasnej vízie publikácie – cieľa, ktorý sa podarilo úspešne naplniť.

Nasledujúci deň niektorí z účastníkov viedli moderované diskusie o vybraných drámach. Naučili sa tiež základy asertívnej komunikácie, ktorá je pre trénerov nevyhnutná. Okrem toho sa zapájali do situačných hier súvisiacich s riadením konfliktov, čo bolo veľmi prospešné, pretože im to pomohlo pripraviť sa na rôzne náročné alebo nepríjemné scenáre. Diskutovalo sa o rôznych riešeniach rýchlych výziev, na základe ktorých by boli schopní zvládnuť niektoré nevhodné poznámky, pasívne či agresívne správanie zo strany účastníkov workshopu, či nepredvídané situácie ako je časová tieseň, nepozorná komunikácia medzi partnermi školiteľa, nevhodné podmienky miesta konania a pod.

Tretí deň mali peer tréneri opäť možnosť precvičiť si svoje trénerské roly. Tento krok bol rozhodujúci pred vedením skutočných workshopov, pretože im umožnil identifikovať potenciálne chyby. Každému účastníkovi bol pridelený modul workshopu, ktorý mal počas dňa odovzdať – na základe predtým zaslaného materiálu, pričom dodržiaval časové limity a pamätal na svoje publikum. Po dokončení svojich modulov vedúci školitelia poskytli podrobnú spätnú väzbu, pričom zdôraznili silné stránky a oblasti na zlepšenie. Toto stretnutie so spätnou väzbou dalo aj peer školiteľom možnosť klásť otázky o akýchkoľvek potenciálne nejasných častiach alebo procesoch. Odpovede a spätná väzba odhalili, že peer školitelia boli dobre pripravení a sebavedomí na vedenie budúcich workshopov.

Skúška

60-hodinové školenie bolo ukončené písomnou skúškou, ktorá už nezahŕňala praktické úlohy, keďže účastníci už počas školenia preukázali svoju vhodnosť viesť skupiny v rôznych scenároch. Teoretické vedomosti sú však pre vedenie workshopov nevyhnutné, a tak sa každý musel pripraviť na skúšku zo šiestich vybraných drám, doplnkových materiálov a trénerských kompetencií. Skúška prebehla písomnou formou, v dvoch kolách z dôvodu rozporov v rozvrhu. Pre tieto dve skupiny boli zostavené dva odlišné súbory otázok. Po ich zodpovedaní a následnom vyhodnotení výsledky potvrdili, že všetci účastníci splnili požadované štandardy a boli primerane pripravení.

Stručný prehľad kľúčových aspektov školenia

- Vybudovanie inkluzívneho, ústretového a priateľského tímu je základom podpory spolupráce, otvorených otázok, konštruktívnej kritiky a dokonca aj robenia chýb – podstatná súčasť rastu.
- Účastníci musia dostať príležitosť získať osobné skúsenosti, či už prostredníctvom hier, workshopov alebo skúmania príbehov publikácie. Zdieľanie týchto skúseností a s nimi spojených emócií, či myšlienok je neoceniteľné pri získavaní perspektív pre workshopy, hry a materiály, ktoré môžu neskôr uplatniť v praxi pri vedení cvičení alebo pri vedení rozhovorov.
- Pravidelná vzájomná spätná väzba je prvoradá. Úprimná spätná väzba je najväčší dar a veľa sa dá naučiť pozorovaním toho, ako iní riešia situácie, alebo pochopením ich pocitov a názorov počas aktivity. Dôležitá je aj profesionálna spätná väzba od školiteľov, ktorá vyvažuje posilnenie a oblasti na zlepšenie. Na druhej strane, spätná väzba typu peer-to-peer hrá kľúčovú úlohu pri podpore horizontálneho učenia.
- Podstatný je postupný pokrok, ktorý dáva účastníkovi šancu získať nové vedomosti a zároveň získať praktické skúsenosti a pocit úspechu. Tieto skúsenosti motivujú ich ďalšie vzdelávanie a rozvoj.

Je dôležité vyvážiť hravosť a brať zodpovednosť vážne. Peer školitelia sa musia spojiť s mladými ľuďmi, spoločne sa smiať a zapojiť sa do spoločných aktivít, pričom sa musia sústrediť na ciele a dodržiavať usmernenia. Od účastníkov sa preto očakávala presnosť,

pripravenosť a vždy, keď to bolo potrebné, bola poskytnutá konštruktívna kritika. Tento prístup viedol k aktívnej, angažovanej, no radostnej a hravej participácii.

Spätná väzba o tréningoch

Všetci zúčastnení peer tréneri považovali školenie za hodnotné. Podľa ich spätnej väzby nielen splnil ich očakávania, ale vo viacerých ohľadoch ich prekonal. Nižšie sú uvedené niektoré ich citáty, prevzaté z rozhovorov so spätnou väzbou:

„Workshop Rómski hrdinovia bol pre mňa skvelou príležitosťou. Ako tréner som mal úžasný pocit pri odovzdávaní vedomostí, posilňovaní seba obrazu a identity. Štruktúra školenia bola dobre premyslená, zábavná a zážitková.“

„Pre mňa bol workshop Rómski hrdinovia úžasným zážitkom. Ponúkol veľa nových poznatkov, ktoré mi umožnili získať nové vedomosti. Najlepšia časť bola angažovať sa ako tréner. Ukázať deťom, že hrdinom môže byť bežný každodenný človek.“

„Stať sa trénerom pre mňa znamená, že môžem otvárať dvere mladým ľuďom, zároveň zdieľať vedomosti a učiť sa. Považujem za dôležité posilniť identitu a spojiť staré a nové perspektívy, najmä na témy ako rómska identita, o ktorých sa inde nemusí diskutovať. Som rád, že v kurze trénera Rómskych hrdinov riešime významné problémy, na ktoré sa v každodennom živote často zabúda.“

„Tréningový workshop mi priniesol množstvo nových vecí, vrátane toho, ako pomáhať tímu a ako u detí posilniť zmysel pre identitu. To všetko hravou formou a s množstvom radosti. Bola to skvelá skúsenosť učiť sa, rozvíjať sa a zároveň počúvať rôzne príbehy, ktoré sme predtým nepoznali.“

„Počas školiteľského kurzu som bol obklopený podporným tímom, vďaka čomu bolo ľahké a hravé naučiť sa metódy. Mohol som s istotou otvoriť akúkoľvek tému. Získal som nielen vedomosti a skúsenosti, ale aj celoživotné spomienky a priateľstvá.“

„Chcel som vyskúšať niečo nové a neľutujem, že som začal s tréningom. Z lokálnych aj medzinárodných stretnutí som si odniesol množstvo vedomostí, zručností a skúseností, ktoré

môžem využiť aj v budúcnosti. Spoznal som úžasných ľudí, s ktorými mám to šťastie udržiavať kontakt dodnes. Som šťastný, že som sa stal trénerom.“

Tvorba publikácie

Ako už bolo spomenuté, počas školenia mladí ľudia študovali materiály predstavujúce rómskych hrdinov, čo im pomohlo formulovať, aký druh publikácie chcú vytvoriť. Zamýšľali sa aj nad štýlom, vzhľadom a obsahom, ktorý by ich a ostatných mladých ľudí zaujal v takejto publikácii. Zistili, že sila osobných príbehov je obzvlášť dôležitá. Počas brainstormingov na lokálnom a medzinárodnom školení vybrali potenciálnych jednotlivcov, ktorých by chceli prezentovať. Dbali na to, aby v publikácii boli zastúpené rôzne profesie, vekové kategórie a črty, no jedno museli mať spoločné – mali by sa otvorene a hrdo hlásiť k rómskej národnosti. Najdôležitejším kritériom však bolo, že každý by mal viesť rozhovor s osobou, ktorá ho zaujala a inšpirovala, a ktorú nejakým spôsobom považoval za každodenného hrdinu. Nechceli sme ovplyvňovať individuálny výber peer školiteľov; kolektívne sme sa však zhodli, že publikácia by nemala zahŕňať jednotlivcov aktívne zapojených do politiky, čím by sme si zachovali nestrannosť. Ďalším aspektom bolo vyhnúť sa zameraniu na aktívnych členov našej organizácie.

Zo siedmich mladých ľudí šiesti súhlasili s tým, že urobia rozhovory s dvomi jednotlivcami, pričom diskusie zhrnú do jednej až dvoch strán rozprávania. Okrem toho by k textom pripojili odkazy, ak by niekto z opýtaných mal dostupný online obsah. Peer tréner, ktorý neuprednostňoval rozhovory, prevzal zodpovednosť za zostavenie, opravu a úpravu textov.

Spomedzi potenciálnych opýtaných, ktorých mladí ľudia oslovili, niektorí nereagovali vôbec, zatiaľ čo niektorí napriek predchádzajúcim diskusiám tiež už nereagovali. Všeobecne by sa však dalo konštatovať, že väčšina prijala žiadosť kladne. Počas osvetly sme ich informovali o cieľi publikácie a o jej zámere. Následne prebehli osobné stretnutia v dohodnutých termínoch, prípadne boli dohodnuté online stretnutia pre jednotlivcov v tom čase žijúcich v zahraničí. Rozhovory sa nahrávali a následne prepisovali. Z rozhovorov sa vytvorili naratívy v jednotnom čísle v prvej osobe. Keďže z dvanástich opýtaných dvaja zomreli, konzultovalo sa v týchto prípadoch s rodinnými príslušníkmi a známymi s cieľom získať o nich informácie. Tréneri o nich hovorili v tretej osobe jednotného čísla. Keďže mnohí nesúhlasili s fotením alebo sa

nechceli fotiť počas stretnutí, bolo vzájomne rozhodnuté, že každý sa podelí o svoju najlichotivejšiu a preferovanú fotografiu do publikácie.

Dokončené texty boli poslané subjektom, aby sa predišlo nedorozumeniam, ktoré by mohli vzniknúť počas rozhovorov alebo zverejnenia nežiaducich viet či príbehov vyslovených hrdinami.

Realizované workshopy

Od ôsmich mladých facilitátorov sa vyžadovalo, aby zorganizovali workshop vo dvojiciach. Po tréningoch mali možnosť vybrať si, s kým chcú spolupracovať. Tento proces prebehol hladko a rozhodnutia boli urobené rýchlo a bez konfliktov. Keďže tam bol nepárny počet peer trénerov, jeden z nich sa spojil s trénerom z Ternipe, aby viedli workshop. V iných prípadoch bol ako podporná osoba prítomný odborník z Ternipe, ktorý sledoval ich prácu z pozadia. Cieľom asistenta bolo nezasahovať do procesov workshopu, keďže cieľom bolo umožniť mladým facilitátorom, aby si sami zažili vedenie workshopu. Asistent však môže neskôr poskytnúť spätnú väzbu, upozorniť na možné chyby a zdôrazniť pozitívne aspekty.

Pri výbere miesta konania workshopov prichádzalo do úvahy viacero možností: základné školy, stredné školy, skupiny vysokoškolákov a rôzne mládežnícke tábory. Zostavili sme zoznam potenciálnych miest, po ktorom dostali trénerské dvojice možnosť vybrať si, kam by chceli ísť. Následne trénerské dvojice oslovili e-mailom, telefonicky alebo osobne kontaktnú osobu alebo pracovníka príslušnej lokality s vysvetlením dôvodu žiadosti a Ternipe zároveň zaslalo e-mailové oznámenie o projekte a workshope. Ak bola konkrétna inštitúcia otvorená žiadosti, rozhovor s vedúcim tímu sa uskutočnil telefonicky, videohovorom alebo osobne. Tento rozhovor pripravil spoluškoliťov na schopnosti účastníkov, t. j. skupiny, potenciálne problémy, ťažkosti, ktoré by mohli nastať, ktoré témy a drámy by ich mohli najviac zaujímať a vybavenie miesta. Keď mali dostatočné množstvo informácií, po vzájomnej dohode sa vybral termín a trénerské dvojice začali s prípravou, ktorú následne schválili odborníci.

Ak sa niektorá z inštitúcií ukázala ako problematická – nevyhovoval jej žiadny termín alebo nebola poskytnutá spätná väzba, peer školiťelia radšej vymysleli iné miesto.

V mesiacoch nasledujúcich po skončení vzdelávacieho kurzu sa uskutočnili štyri workshopy. Prvý workshop sa konal na základnej škole v Hodejove, kde peer a skúsený tréner prednášali

žiakom vo veku 13 až 15 rokov za prítomnosti učiteľa, ktorý sa tiež zúčastnil ako účastník. Keďže škola a väčšina skupiny boli rómskeho pôvodu, chceli sme im poskytnúť čo najviac vedomostí o rómskej histórii a stanoveným cieľom bolo aj posilnenie ich zmyslu pre identitu. Zo spätnej väzby vyplynulo, že sa to všetko podarilo – drámami a diskusiami získali množstvo nových informácií, pri kreatívnom spracovaní a zahrievacích hrách sa veľmi uvoľnili a zabavili.

Tu sme mohli využiť poznatky, ktoré sme nadobudli na školení o tom, čo robiť, ak sa účastník aktívne nezapája a vystupuje z procesov. Nenútili sme ich, ani sme ich nezaväzovali k účasti, ale snažili sme sa ich zapojiť čo najviac. Potvrdili sme, že neexistuje žiadna správna alebo nesprávna odpoveď, čo znamenalo, že väčšinou vyjadrili svoj názor a myšlienky, keď boli na rade. Pri tvorivom spracovaní im bolo ponúknutých viacero možností, no nechceli sa zúčastniť ani jednej, ani sa ujať iných úloh ako fotografovanie či filmovanie. Napriek tomu sme privítali ako úspech, že v tichosti a pozorne sledovali kreatívne vystúpenia, zúčastnili sa spoločného fotenia a vyplnili formulár spätnej väzby. Bola to veľmi užitočná skúsenosť pre budúce workshopy o tom, ako sa vysporiadať s účastníkmi, ktorí prejavujú pasívny postoj.

Druhý workshop sa uskutočnil na základnej škole v Gesztete . Zúčastnili sa ho žiaci 8. a 9. ročníka, vo veku 13 až 15 rokov, z ktorých väčšina bola tiež rómskeho pôvodu. Ako workshop napredoval, študenti sa čoraz viac otvárali témam a vyjadrovali sa odvážnejšie. Tiež sa im páčili skupinové hry a vo svojej spätnej väzbe uviedli, že získali veľa nových vedomostí o Rómoch.

Opäť sme sa stretli so situáciou, že jeden účastník bol počas sedenia pasívny, a hoci sa zdalo, že sa nudí. Peer tréneri povedali, že od žiakov dostali veľmi pozitívnu spätnú väzbu – radi sa odfotili a povedali, že by sme tam mali ísť aj niekedy inokedy, aby sme zorganizovali ďalší takýto workshop. V skupinách tohto vekového rozpätia sme zistili, že vždy existuje takzvaná „alfa osobnosť“ alebo niekto, koho ostatní vnímajú ako „ťažko sa s ním vysporiadať“, ktorý sa rozhodne pre pasívny prístup k učeniu sa novým zručnostiam. Na konci stretnutia však zistíme, že v skutočnosti – aj keď to neukázal – si užil druh neformálneho vzdelávania, ktorý sme mu počas troch hodín ponúkli. Študentom ukazujeme a učíme ich niečo nové, na čo nie sú zvyknutí, a to chtiac-nechtiac upúta ich pozornosť a väčšinou sa im to páči.

Tretí workshop sa uskutočnil v rámci projektu *Naše práva a naša budúcnosť 4*. Zúčastnili sa ho rómski študenti stredných a vysokých škôl vo veku 16 až 25 rokov. Keďže prítomní Rómovia kládli veľký dôraz na aktívnu angažovanosť, rozvíjanie svojej rómskej identity a poznávanie rómskej histórie, kultúry a problémov, bolo nevyhnutné poskytnúť im čo najviac

nových informácií a vedomostí. Práve tu mal workshop podľa ohlasov účastníkov najväčší vplyv z hľadiska osvojenia si a pochopenia konceptu každodenného hrdinu a uvedomenia si, že hrdinom môže byť v skutočnosti ktokoľvek, dokonca aj oni sami, ak sú proaktívni. Keďže sme mali do činenia s ľuďmi, ktorí už naberali krídla a prvé kroky pri výbere povolania, mnohí z nich boli ku koncu workshopu schopní čerpať motiváciu z drám na vlastné hrdinské príbehy. Okrem toho ich bavila tímová práca, kreatívne spracovanie a podarilo sa nám poskytnúť im množstvo nových informácií.

Pri štvrtom workshope sme navštívili Základnú školu Lajosa Mocsáryho vo Filákovke, ktorej účastníkmi boli žiaci vo veku 13 až 15 rokov. Jeden z trénerov bol aj učiteľom na škole, takže ho žiaci už poznali. Otázkou bolo, do akej miery to ovplyvní postoj študentov k workshopu, keďže už mali vytvorený názor na trénera. Táto skutočnosť nakoniec mladých ľudí neovplyvnila, keďže metodika workshopu a nadobudnuté školiace kompetencie pomohli trénerom k tomu, aby študenti už po prvých minútach nepoznali školiteľa ako učiteľa. Workshop sa im naozaj páčil a bol veľkým úspechom. Jeden z veľmi tichých, zdržanlivých účastníkov, ktorý v každodennom živote veľa nekomunikoval so spolužiakmi, dokonca odpovedal na niekoľko otázok, rozprával sa pred skupinou a tvorivého stretnutia sa zúčastnil hraním úloh. Vytváranie bezpečného prostredia a poskytovanie pozitívnej a posilňujúcej spätnej väzby je veľmi dôležité aj pre účastníkov s takouto osobnosťou, preto sme radi, že sme mali takúto skúsenosť.

Vplyv, výsledky, spätná väzba

Po školiacom kurze naši peer školitelia tiež informovali o skúsenostiach, ktoré nadobudli z reálnych workshopov, ktoré už sami absolvovali, či už profesionálne alebo osobne. Mnohí z nich zdôraznili, že je dôležité, aby mohli skupinám predstaviť niečo, s čím by sa inde nestretli:

„Podarilo sa mi odovzdať nové poznatky, ktorým som bol sám vystavený prostredníctvom drám. Bol to skvelý pocit predstaviť účastníkom veci, o ktorých predtým nepočuli a pravdepodobne by o nich ani nepočuli mimo workshopu. Bolo dobré vidieť, ako sa zapájali do rôznych procesov a zdieľali svoje myšlienky na rôzne témy. Workshop mi dal príležitosť spoznať nových ľudí a vždy som sa na nich naučil niečo nové.“

„Bol to veľmi povznášajúci pocit odovzdať mojej skupine nové informácie, ktoré som sa naučil počas školiaceho kurzu. Vďaka žiarivým očiам, otvoreným ústam a pozitívnej spätnej väzbe to stálo za to. Dúfam, že by som mohol pomôcť rómskym účastníkom pri formovaní ich identity a že nerómski účastníci budú v budúcnosti otvorenejší voči rómskej menšine.“

Viacerí účastníci sa vyjadrili k tomu, ako im realizácia workshopu pomohla rozvinúť ich kompetencie:

„Mám pocit, že som sa výrazne zlepšil vo svojich rečových a komunikačných schopnostiach. Sú dôležité nielen počas workshopov, ale aj v mojom pracovnom a osobnom živote.“

„Tréningový kurz mi dal veľa užitočných tipov, ktoré môžem využiť nielen na workshopoch, ale aj v práci učiteľa. Vedome venujem väčšiu pozornosť komunikácii, postoju a budovaniu tímu prostredníctvom skupinových cvičení a hier.“

Účastníci vo veku 13 až 25 rokov vyjadrili svoje názory aj prostredníctvom formulárov spätnej väzby po každom workshope. Pre väčšinu z nich bol workshop zaujímavý a vďaka drámam sa dozvedeli nové veci o rómskej kultúre a ľuďoch. Ide o mimoriadne dôležitú spätnú väzbu, keďže na všetkých štyroch miestach bolo vysoké percento rómskych účastníkov a ich identitu možno výrazne formovať spoznávaním ich histórie a iných rómskych komunít vo svete. Tieto sú často zanedbávané v kontexte formálneho vzdelávania.

Dôležitým prvkom workshopu boli rôzne skupinové hry, ktoré sa účastníkom veľmi páčili. Hry boli často citované v odpovedi na otázku 'Čo bolo na workshope najlepšie?' Podľa našich skúseností tieto zahrievacie hry vždy vytvorili bezpečné, uvoľnené a zábavné prostredie, v ktorom potom mohli ľahšie spolupracovať, otvárať sa, čo malo veľmi dôležitý teambuildingový efekt.

Ďalšou vecou, ktorá sa často objavila na hárkoch spätnej väzby, bolo „herectvo“. V záverečných moduloch účastníci pracujú na jednom z príbehov v tíme v rámci kreatívneho spracovania. Čo sa týka vystupovania a hrania v tomto kreatívnom spracovaní, účastníci sa vždy veľmi bavili a užívali si to. Spolu s hrami a drámami boli tieto najčastejšie zvýraznené vo formulároch spätnej väzby ako najlepšie časti workshopov.

Okrem učenia hrou sa našli aj takí, ktorí pristupovali k workshopu z emocionálnej stránky, vyzdvihli diskusie a možnosť dozvedieť sa o emóciách svojich spolužiakov. Pre nás to podčiarkuje silu budovania komunity, rozprávania vlastných príbehov a vplyv pozorného počúvania v rámci každého modulu na účastníkov.

Vedúci skupín mnohokrát pred workshopom naznačili, že mladí ľudia sa na stretnutie netešia, keďže sa na ňom nikdy predtým nezúčastnili a nevedeli, čo budú tri hodiny obnášať. Takmer bez výnimky sme však po stretnutiach dostali pozitívnu spätnú väzbu, písomnú aj ústnu. Zmena ich postoja bola badateľná už na začiatku stretnutia, pretože si uvedomili, že to bude iné ako formálna hodina a že tréneri ich nebudú súdiť, ale že sa môžu otvoriť a slobodne vyjadriť svoje názory. Nasledujúci deň workshopu dostal náš tréner od jedného z účastníkov nasledujúcu správu:

„Veľmi som sa bavil a myslím, že aj ostatní. Ďakujem veľmi pekne, veľa sme sa naučili.“

Na základe spätnej väzby, ktorú sme dostali, môžeme konštatovať, že peer tréneri mali úspešný workshop, zlepšili sa ich zručnosti a všetci skončili svoje stretnutie v dobrej nálade. Taktiež mohli účastníkom odovzdať nové informácie, priblížiť sa k rómskej kultúre, rozvinúť množstvo nových pohľadov na danú tému a zoznámiť sa s novou učebnou metódou, ktorá sa im veľmi páčila.

Záverečné myšlienky

Za posledný rok sa vytvoril úzky tím trénerov, ktorí sú naďalej súčasťou života toho druhého v pracovnom aj v osobnom živote. Otvorene sa na seba obracajú so žiadosťou o pomoc, radu na workshopoch, pri výrobe publikácií a neustále dochádza k výmene skúseností a odborných znalostí. Teší nás, že si vytvorili dobré vzťahy a že zostali aktívnymi členmi organizácie. Množstvo nových zručností, postupov a pracovných skúseností, ktoré získali, im pomôže v každodennom živote a budúcich cieľoch.

Vyzývame všetky mimovládne organizácie, odborníkov v oblasti kultúry a vzdelávania, ktorí chcú posilniť sociálnu inklúziu, aby spolupracovali s mladými ľuďmi z rôznych prostredí. Ponúkajte im inšpiratívne skúsenosti, hľadajte ich názory a dávajte im personalizované, motivujúce úlohy, ktoré vedú k pocitu úspechu. Poskytovaním podpory v bezpečnom prostredí, stanovením cieľov, podporou výziev a sebazdokonaľovania sa mladí ľudia môžu stať skutočnými hrdinami, ktorí môžu urobiť naše komunity krajšími.